

تیمای ئافرهت له شیعره کانی له تیف ههلمهتدا

التیم المرأة في شعر لطيف هلمت

The theme of women in Latif Halmat's poems

دهشتی یاسین عومەر^١، ئیدریس عهبدوئلا مستهفا^٢
^١ بهشی کوردی، کۆلیژی زمان، زانکۆی سهلاحه دین، شارێ ههولێر، ههریمی کوردستان، عێراق
 Corresponding author's e-mail: dashte.omer@su.edu.krd

پوخته:

ئه ئهم تووژینهوهیه به ناوینیشانی (تیمای ئافرهت له شیعره کانی له تیف ههلمهت) دا پێشکەشکراوه، تیمای ئافرهت وه کو بابەتی سههره کی باسکراوه، ئه لوق و سههرچاوانه ی پیکهینهری تیمای ئافرهتن، کراون به تهوهری سههره کی له وانهش: (دایک، ئافرهت وه ک پێویستی، ئافرهت وه ک مهعشوق، ئافرهت وه ک سههرچاوه ی به رههم هینانی دهقی ئیرووتیک، ئافرهت وه ک جوانی و مهزنی) بو ههریه کیک له و چه مکهانه پیناسه و شیکردنهوه ی زاراوه یمان کردوو و له شیعره کانی شاعیردا پراکتیزه مان کردوون ئافرهت له فه رههنگی شیعره کانی له تیف ههلمهتدا رهگ و ریشه ی به هیزی ههیه، به جوړیکه، ناکرێ ئافرهت له فه رههنگی شیعره ی (له تیف ههلمهت) دا لابهین، چونکه سههرچاوه ی سههره کی، ههلقولانی ئیلهامی شیعره ی لای له تیف ههلمهت، ئافرهته.

کلیلی وشهکان: (له تیف ههلمهت، تیمای ئافرهت، دایک، مهعشوق، ئیرووتیک)

الملخص :

هذا البحث بعنوان (التیم المرأة في شعر لطيف هلمت)، وفيه تم الحديث عن صورة المرأة كموضوع رئيس، وانبثقت منها الصور الفرعية وهي متعددة منها: (المرأة كأم، المرأة كاحتياج، المرأة كمعشوقة، المرأة كمصدر لإثارة إيروتيك، المرأة كمثال للجمال والعزة)، بحيث تم عرض هذه الأساسيات بشكل نظري، ومن ثم تطبيقها في أشعار لطيف هلمت. المرأة في أشعار لطيف هلمت كانت لها مكانة مرموقة ومتجذرة بحيث لانستطيع بتاتا محوها من معجمه الشعري، باعتبارها من أساسيات شعره، فمصدر الإلهام في أشعار لطيف هلمت هو: المرأة.
 الكلمات المفتاحية: (لطيف هلمت، التيم المرأة، الأم، المعشوقة، إيروتيك)

Abstract:

The title of this research is (The theme of women in Latif Halmat's poems)

The theme of woman is the main subject of this research, the branches and sources that are used as the main subject of the research are (mother, women as necessity, women as lover, women as the source of erotic, and women as beauty and greatness) each of them has definition and explanation and also have been practiced in the poet's poems. Woman in Latif Halmat's poems is very strong which is impossible to be removed because woman is the root of his writings and poems.

Key words: (Latif Halmat, The theme of women, mother, women as lover, erotic)

گۆفاری زانکۆی ههلهبجه: گۆفاری زانستی ئەکادیمیە زانکۆی ههلهبجه دهري دهکات	
DOI Link	http://doi.org/10.32410/huj-10499
رینکوهوتنهکان	رینکوهوتی وهگرتن: ٢٠٢٣/١/١٢ رینکوهوتی پهسه ندرکن: ٢٠٢٣/٣/١ رینکوهوتی بلاوکردنهوه: ٢٠٢٣/١٢/٣١
ئیمه یلی تووژهر	dashte.omer@su.edu.krd
مافی چاپ و بلاو کردنهوه	© ٢٠٢٣ دهشتی یاسین عومەر، پ.د: ئیدریس عهبدوئلا مستهفا، گهیشتن بهم تووژینهوهیه کراوهیه له ژێر پهزنامه ندی 4.0 CCBY-NC_ND

(له تیف هه لمهت) یه کیکه له شاعیره نوپخوازه کان له سه ره تایی حه فتاکاندا وه ک ناویکی دیار هاتوو ته ناو ئه ده بی کوردییه وه، رۆلێکی گرنگی هه بووه له هینانه دی قوناغێکی نوێ شیعری کوردیدا، چه ندین بیر و بابه تی نوێ و شیوازی نوێ له: (زمان، موسیقا، ره مز، ئه فسانه، فۆرمی نوێ، جیاوازی ناو نیشانی شیعری...) هیناوه ته ناو شیعری کوردییه وه، به ته کنیکی جیاوازی شیعره کانی به به راورد به قوناغی شیعری پیش خوێ نووسیوه، شیعره کانی شاعیر فره ره هه ندن، له تیمای ئافره تیشدا چه ندین بابه ت له خو ده گرن، ئیمه له م توژینه وه یه دا (ئافره ت) مان کردوو به سه نته ری توژینه وه که، هه ولمانداوه تیما و ده رکه وه جیاوازه کانی ئافره ت له شیعره کانی شاعیر بکه یه نه پروو. پیکهاته ی توژینه وه که: توژینه وه که له پوخته، کللی وشه کان، پیشه کی و دوو ته وه ر پیکهاته وه.

ته وه ری یه که م: چه مک و زاراوه ی (تیمای و ئافره ت) مان باس کردوو و تیشکمان خسته ته سه ر ئافره ت له شیعری کوردیدا.

ته وه ری دووه م: تیما کانی ئافره تمان به پینج لق له شیعره کانی (له تیف هه لمه ت) دا خسته ته پروو، له وانه:

یه ک: ئافره ت وه ک دایک

دوو: ئافره ت وه ک سه رچاوه ی مه زنی و جوانی

سێ: ئافره ت وه ک خو شویستراو (مه عشوق)

چوار: ئافره ت وه ک پیویستی

پینج: ئافره ت وه ک سه رچاوه ی به ره مه یه نانی ده فی ئیرو تیک (Erotic)

-ئه نجامی توژینه وه که و سه رچاوه کان و پوخته ی توژینه وه که به زمانی عه ره بی و ئینگیزی خراوه ته پروو.

سنوری توژینه وه: سنوری ئه م توژینه وه یه له شیعره کانی (له تیف هه لمه ت) ه، تایبه تر ئافره ت به نمونه وه رگه راوه.

ئامانجی توژینه وه: ئامانجمانه له م توژینه وه یه دا تیمای ئافره ت (ئافره ت وه ک دایک، ئافره ت وه ک جوانی و مه زنی، ئافره ت وه ک

خو شویستراو (مه عشوق)، ئافره ت وه ک پیویستی، ئافره ت وه ک سه رچاوه ی به ره مه یه نانی ده فی ئیرو تیک) له شیعره کانی شاعیر بکه یه نه پروو.

رێبازی توژینه وه: له م توژینه وه یه دا رێبازی وه سفی شیکاری به یه ره وکراوه.

ته وه ری یه که م:

یه که م: چه مک و زاراوه ی تیما

زاراوه ی تیما به واتای (کرۆکی بابه ت) دیت، به واتای ئه وه ی له کاتی گه ران و پشکنین له ده فه کاندای ده کریت بچه نه بنج و بناوانی بابه تیکی

تایبه تی یاخود به های بابه تیک که توانای ورد کردنه وه ی هه بیته، بۆ نمونه که ده لئین تیمای ره گه زی می، ئه م تیمایه ده کریت له هه مان

کاتیشدا هه لگری بابه تی (کچ، ژن، داپیره، بیوه ژن، براژن، مامۆژن، دایک هتد...) بیته.

«تیمای له کوردیدا به مانای جه وه هری بابه ت، یان مانایه کی دیاریکراوی زال له نیو بابه ته که، یان فیکره ی جه وه هری دیت» (ئه سه وه،

٢٠١٥، لا ١٤١). ئه م زاراوه یه به زمانی ئینگیزی (theme) ه به کاره یه نانی زاراوه که واتای «بیرۆکه یه که بۆ به کاره یه نانی ناو نیشانی که لق

و پۆی لیبته وه، یه که م به کاره یه نانی ده گه رته وه بۆ سالی (١٢٥٠-١٣٠٠) که له به نه ره ته وه له وشه یۆنانیه که یه وه وه رگه راوه بریتیه له

(théma) به واتای دارشتن دیت، ئه م زاراوه یه، ئینگیزه کان له فه ره نسویه کونه کانه وه به واتای بابه ت وه ریان گرتوه» (dectionery.com).

هه مان ئه م زاراوه یه که ده کرته عه ره بی بووه ته (التیم)، «ناولینانیکی تایبه تیه بۆ ویناکردنی شتیک که لق لیبته وه، که له کاری

هه موو نوسه ریکدا ده یه دۆزینه وه» (علوش، ١٩٨٥، ص ٥٦). ئه م زاراوه یه له زمانی فارسیشدا «به واتای گه واهیدان، ریشه، زه مینه سازی،

دارشتن، بابه ت دیت» (abadie.ir). که واته له زمانه جیاوازه کانیشدا ئه سلی زاراوه که ده چته وه سه ر ئه و واتایه که تیما بریتیه: له

شو برونه وه به ره گ و ریشه ی بابه تیکدا و چوونه سه ر لق و پۆیه کانی و شیکردنه وه یان. هوکاری هه لبژاردنی ئه م زاراوه یه ش بۆ بابه ته که مان

ئه وه یه، که ئیمه ده مانه ویته له شیعری (له تیف هه لمه ت) دا تیمای ئافره ت له چه نه ره هه ندیکی جیاوازه وه بکه یه نه پروو.

دووهم: ئافرهت له شیعری کوردیدا

ئافرهت له فەرهنهنگ و تیگه‌یشتنی زمانی کوردیدا، وشه‌یه که هه‌نگری کۆمه‌لێک وشه‌ی تره، واتا بۆخۆی فەرهنه‌نگیکه له چه‌ند وشه‌یه‌ک چنراوه، وه‌ک: (ژن، دایک، خۆشویستراو، کچ، ره‌گه‌زی می...) که هه‌ریه‌ک له‌م وشانه له‌ رووی لیکسیکۆلۆژییه‌وه هه‌نگری بیری قوڵی واتیاین، وشه‌ی ئافرهت، «له‌ وشه‌ی (ئافروڤۆیت) ی یۆنانیه‌وه وه‌رگیراوه، که به‌ خوای جوانی و دل‌داری مه‌شه‌وره و لای رۆمانه‌کان بۆته فینووس»، (زه‌بیحی، ۲۰۲۲، لا ۴۴). هه‌روه‌ها له‌ فەرهنه‌نگی ئیتمۆلۆژی کوردیدا هاتوو، «ئافرهت واتا نه‌و ژنه‌ خواوه‌نده‌ی که رۆمانه‌کان پێیان ده‌گوت (ئه‌ورۆرا) به‌ واتی ئاورینگ (...), ئه‌چیته‌وه سه‌ر وشه‌ی په‌هله‌وی (afraxtan) به‌ واتی رۆشنگردن، چراهه‌ ئکردن، واتا ئه‌فره‌ختان بووینته‌ ئه‌فره‌خت، ئه‌فرات پاشانیش ئافرهت، مه‌به‌سته‌که‌ش گونجاوه که ئافرهت به‌ چراهه‌ ئکه‌ر و رۆشنگه‌ره‌وه‌ی مأل دانراوه»، (هه‌رشه‌می، ۲۰۲۲، لا ۷۰). هه‌ندێ سهرچاوه‌ وای بۆ ده‌چن که وشه‌که له‌ بنه‌رته‌دا له‌ (عورت) ی عه‌ره‌بییه‌وه وه‌رگیراوت، به‌لام به‌ هه‌موو لایه‌نه‌کان ئیمه‌ مه‌به‌ستمان له‌ ئافرهت، کۆکه‌ره‌وه‌ی فەرهنه‌نگی ره‌گه‌زی مێینه‌یه، که‌واته ده‌توانین بڵین: ئافرهت بریتیه‌ له‌ ره‌گه‌زی مێینه‌ی مرۆف که سهرچاوه‌ی له‌ دایکبوون و زیادکردنی مرۆفه، که ده‌بن به‌ دایک و ژن و هاوژین و کچ... له‌ هه‌ریه‌که‌شیاندا ته‌واوکه‌ری ره‌گه‌زی به‌رانبه‌ریه‌تی.

به‌ درێژایی رێه‌وه‌ی مێژوو، ئه‌وه‌ی که کۆله‌گه‌ی ژیانی له‌سه‌ر وه‌ستاوه، ره‌گه‌زی مێیه، چونکه هه‌م وه‌ک هاوژین هه‌م وه‌ک مه‌عشوق هه‌م وه‌ک کچ و هه‌م وه‌ک دایک، دژی نه‌فه‌وتانی ژیان هه‌ولده‌دات، «ئافرهت ئه‌وه‌ هیزه‌ی هه‌یه که به‌توانیت کۆمه‌لگه‌ بخته‌ سه‌ر په‌وره‌وه‌ی راسته‌قینه‌ی خۆی و به‌ره‌و داهاووی گه‌ش ئاراسته‌ی بکات، له‌ رینگه‌ی په‌روه‌رده‌کردنی خێزان و راستکردنه‌وه‌ی چه‌وتیه‌کانی کۆمه‌لگه‌» (شمس‌الدین، ۲۰۰۵، ص ۱۸). ئه‌م گرنگیه‌ی ئافرهت وایکردوه به‌خزینته‌ ناو ده‌قه ئه‌ده‌بییه‌کانه‌وه و بپه‌سته‌ سهرچاوه‌یه‌کی گرنگ بۆ پیکهاتن و بنیاتنانی ده‌قی ئه‌ده‌بی به‌گه‌شتی و ده‌قی شیعری به‌تایبه‌تی.

له‌ مێژووی ئه‌ده‌بدا ئافرهت به‌رده‌وام له‌ناو ده‌قه ئه‌ده‌بییه‌کاندا بوونی هه‌یه، رۆڵی خۆی به‌ ده‌رکه‌وته‌ی جیاوازی نوواندوو، «باسی ژن به‌شیکه‌ گه‌وره‌ی ئه‌ده‌بی جیهانی به‌ره‌که‌وه‌ی و به‌شیکه‌ی زۆری ئه‌م باسه‌ش بۆ دل‌داری و ئه‌وه‌ په‌یوه‌ندییه‌ی نێوان ژن و پیاو ته‌رخانده‌کریته‌» (احمد، ۱۹۹۰، لا ۷). له‌ ئه‌ده‌بی کوردیشدا له‌ناو ئه‌فسانه‌کانه‌وه بگه‌ر تا ده‌گاته ئه‌مرۆ بوونی ئافرهت له‌ناو ژانره‌ ئه‌ده‌بییه‌ جۆراوجۆره‌کان ده‌بینریت، ئافرهت پینگه‌یه‌کی فراوانی هه‌یه و بۆته سهرچاوه‌ بۆ خولقاندنی ده‌قه ئه‌ده‌بییه‌کان، له‌ نێو ده‌قه ئه‌ده‌بییه‌کانیشدا له‌ شیعردا به‌ فراوانی ده‌رکه‌وت.

له‌ناو ده‌قه‌کانی ئه‌ده‌بی فۆلکلۆری وه‌ک (به‌یت، لاوک، چه‌یران...) وه‌سفی جوانی ئافرهت به‌ فراوانی ده‌بینریت و بووته سهرچاوه‌یه‌کی بۆ بنیاتنانی ئه‌م ده‌قانه، له‌ ئه‌ده‌بی نوسراوی کوردیشدا به‌تایبه‌ت له‌ شیعردا ئافرهت له‌ناو ده‌قه شیعرییه‌کاندا هه‌یه، له‌ شیعری کلاسیکدا زیاتر وه‌سفی رووکارانه‌ی ئافرهت کراوه، ئه‌م وه‌سفکردنه‌ له‌ شیعری کلاسیکدا پشت به‌ پازاندنه‌وه و لایه‌نی جوانکاری و وشه‌کاری ده‌به‌ستیت. له‌گه‌ڵ نوێکردنه‌وه‌ی شیعری کوردی، شاعیران دیدیکی نوێیان بۆ ئافرهت هه‌بوو و ئافرهت ته‌نیا وه‌ک وه‌سفی رووکار نه‌مايه‌وه، به‌لکه‌ کێشه‌ی ژن و تواناکی که‌وتنه‌ به‌ر باس، سه‌رباری وه‌سفی جوانی، ئافرهت وه‌ک ئازایه‌تی و هاندان بۆ به‌شداری کردن له‌ پرۆسه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان و هاندانان بۆ خویندن و خوینده‌واری و به‌شداری کردنیان له‌ کایه‌کانی ژیان خرایه‌ ناو ده‌قی شیعره‌وه، له‌ شیعری هاوچه‌رخیشدا ئافرهت هه‌مان ئه‌وه‌ پینگه‌ گه‌وره‌یه‌ی هه‌یه و بووته به‌شیکه‌ی گرنگ له‌ بنیاتنانی ده‌قی شیعردا، به‌لام به‌ ره‌هه‌ند و تێروانینی جیاوازی، له‌ شیعری هاوچه‌رخدا ئافرهت به‌ خۆی و جوانی و کێشه‌ و خه‌ون و تواناکییه‌وه دیته‌ ناو ده‌قی شیعری، ئافرهت سهرچاوه‌یه‌کی گرنگی پیکهاتن و بنیاتنانی ده‌قی ئه‌ده‌بییه‌، ئافرهت له‌ناو ئه‌ده‌ب ده‌ریکه، به‌شیکه‌ی گه‌وره‌ی ئه‌ده‌ب ده‌مریت.

ره‌گه‌زی می له‌ شیعره‌کانی (له‌تیف هه‌لمه‌ت)دا ده‌رکه‌وته‌ی جیاوازی هه‌یه، له‌ جیهانبینی شیعری شاعیردا مه‌ودای فراوانی داگیرکردوو و سیما‌ی تایبه‌تی هه‌یه.

تەوهرى دووهم: تيمای ئافرهت له شيعره كانی (له تيف هه ئمهت) دا

یه ک: ئافرهت وه ک دایک

دایک، ئەو مینەیه که مندائیک یان زیاتری دەبیت، ئەو ژنەیه، پەيوەندی دایکەتی له ریگە توخمی بایۆلۆجیەوه به مندائەکانیەوه دەیبەستیتەوه، سەرچاوەی خۆشەویستی و گرنگی پێدانه، بەخشندەییەکی بێسنووری هەیه، بناغەیی دروستکردنی خێزانە و کۆلەگەیی بەردەوامی و مانەویەتی، سەرچاوەی هاتنە دونهی مرۆفە، بێ بوونی دایک هیچ بوونەوهرێکی بێ ناخاتە سەر زەوی، دایکەتی خاسیەتیکی بۆلایە، بە هەموو شێوەیەکی پارێزگاریی له مندائەکانی دەکات بۆ مانەوه و گەورەکردنیان، چاوەروانی پاداشت ناکات و بەردەوامە له بەخشینی سۆز و خۆشەویستی.

دایک له میژووی مرۆفایەتیدا به پیرۆز و به چاوی ریز و میهره بانیهوه سەیرکراوه، له دیدی (ئەفسانە، ئاین، ئەدەب و فەلسەفە... تد) به نمونەیه کی بالا و بوونەوهرێکی میهره بان و قوربانیدەر نیشاندراوه، پێویستییه کی روحی و دەروونییه بۆ رۆلەگەیی، لای مرۆف و بوونەوهره کانی تری غەیری مرۆف (ناژەل و باندە) ش، بۆیه ئەم بەها پیرۆز و روحییه له (ئەفسانە و حیکایەت و شیعردا...) رەنگدانەوهی هەیه، بەرههەمه ئەدەبییه کان جگە له وهی رەنگدانەوهی بەشێکی گەورەیی واقعی کۆمه لگەن، رەنگدانەوهی لایەنه دەروونی و روحییه کانی مرۆفیشن، بۆیه شاعیران و ئەدیبان گەورەیی و میهره بانی دایکیان وه ک بابەتیکی گرنگی کۆمه لایەتی و دەروونی خستووته نێو دهقه کانیان.

له شيعره كانی (له تيف هه ئمهت) دا دایک جیهانبینییه کی فراوانی هەیه و له چەندین گۆشه نیگاوه نیشاندراوه، شاعیر به هۆی ئەوهی دایکی به کاره ساتی سوتان گیان له دەست دەدات، ئەم رووداوه کاریگەرییه کی زۆری کردووته سەری و چەندین شیعری بۆ دایکی نووسیوه، مەرگی دایکی زۆر پرساری لای شاعیر دروستکردوو، (له تيف هه ئمهت) ده باره ی دایکی ده ئیت: «هه ستردن به بێ دایکی زۆر پرسار و ئیستفساری نوێ له لا دروستکردم، ئەتوانم بۆ زیا تر هانیدام بۆ ئەوهی هاورێیه کی دیکه بدۆزمه وه بۆ خۆم له بری دایکم ئەویش شیعیر بوو (...). خۆشەویستی من بۆ دایکم بێ سنوره، که قەناعەتم نه ده کرد مردوو، شیعیرم بۆ دەنوسی وه ک ئەوه وای بۆ که سێکی زیندووم دەنوسی» (شەورۆ، و سلیوه، ۲۰۱۹، لا ۱۲۷). دایک خۆی بوونەوهرێکی پیرۆزه، به لام ئەم رووداوه زیاتر کاریگەری له سەر شاعیر هه بووه، که شیعیر بۆ دایکی بنووسی. شاعیر له شیعری (گەورەترین برین) دا باس له گەورەیی دایک ده کات، که به هۆی نه مانی ئازارێکی گەوره له دلی رۆلە کهیدا دروست دەبیت و ده ئیت:

که دایکم مرد

نه ئەستێره کان هه ئوهرین

نه ماسیه کان کۆچیان کرد

که دایکم مرد

نه فرمێسکی له چاوی ئاسمان هاته خوار

نه باندار ی خەم دایگرت

نه گولێکی کۆشی بنار

که دایکم مرد

نه مانگ نه خۆر نه گیران

په ریه کیش له ژوور سەری

چرایه کی دانه گیرسان

که دایکم مرد

زەوی هەر وه ک خۆی مایه وه

به لأم له ناو دلی مندا

دهرگای کۆنی قوولترین زام کرایه وه (هه ئمهت، ب ۱، ۲۰۱۶، لا ۱۵۹)

شاعیر له م شیعره دا ده مان با ته بهرده م ئاوینه ی چه ندین رووداوی گه وه ره، که ده بوو له گه ل مردنی دایکیدا روو بدهن، چونکه له دیدی شاعیر دایک له پله یه کی به رزی پیرۆزیدایه، پیرۆز تا دوا راده ی ستایشکردن، له ده ستدانی دایکی، که بو ئه م کۆله که ی ئاسمان بووه، له رووی ده روونیه وه هه ستی به رووخانی زه وی و ئاسمان کردووه، که چی له راستیدا هه یچ شتیک له گه ل مردنی دایکیدا نه گۆراوه، جگه له هه ست و باری ده روونی ئه م، ده بوو لای شاعیر له گه ل کۆچی دایکیدا ئاسمان ئه ستیره کانی هه ئوه راندایه وه ک ئه وه ی جوانی و مانه وه ی ئه ستیره کان له سه ر زیندووویه تی دایکی وه ستابن. ماسیه کان کۆچیان نه کرد، ئه م رسته یه وه ک بلی ئاماژه ی بو ئه وه ی دایکی شاعیر ده ریا و ئاوه، به مردنی دایکی ئاوه کان وشک دهن، ده بوو ماسیه کان به ناچاری کۆچیان بکردایه، دواتر شاعیر واز له رووداوه گه وه ره کان ده هینیت و دیته سه ر ئه وه ی هه ر هه یچ نه بی، ده بوو بو مه رگی دایکی ئاسمان بارانی دابکردایه و باننده کان غه مبار ببوونایه، مانگ و خۆر بگه رابان، ده توانین دیارده ی گه رانی مانگ و خۆر به دوو واتا لیکبده نه وه، یه که م: مانگ و خۆر گه ران به وه ی که رووناکیان نامی، دووه م به وه ی خۆر و مانگیش بو ئه م کۆسته بگه رین و فرمیسک بریژن، له کۆتاییدا ده گاته ئه و بروایه ی که دایکی مرد، هه یچ گۆرانکاریه ک رووی نه دا، به لأم له دلی ئه مدا قوولترین زام درووستبوو. یان له شیعری (بو دایکم) دا ده لیت:

ئه ی دایه گیان

وه ک خه نجه ریک ی کیلان

له دلتا هه لته ده گرم

چی خۆشتره

له وه ی به عیشقی تو بمرم (هه ئمهت، ب ۱، ۲۰۱۶، لا ۵۸۳)

پله ی ئیشتیاقی شاعیر له م کۆپله یه دا ده گاته لووتکه، به وه ی عه شقی دایکی وه ک خه نجه ریک له ناو کیلانه که یدا ده ری ده کات و دلی خۆی بو خه نجه ره که که عه شقی دایکی ده کات به کیلان، جوانی شیعره که له وه دایه شاعیر ده زانیت ئه گه ر دلی بو خه نجه ره که بکاته کیلان ده ی کۆزیت، چونکه هه یچ دلیک ناتوانی خه نجه ریک له ناو خۆیدا بپاریژیت و ده بیته هۆی کوشتی به لأم شاعیر ئه وه به خۆشترین شت ده زانی که به هۆی عیشقی دایکی بمریت.

ئای دایکم کوانی؟

هه یچ نانیک ئه وه نده ی نانی ده ستی ئه و

خۆش نییه ..و

هه یچ نانیک برسیتیم تیر ناکا..

نانی ده ستی دایکم نه بی..! (هه ئمهت، ب ۱، ۲۰۱۶، لا ۵۰۳)

له م ده قه دا شاعیر باس له برسبوونی خۆی ده کات و ده یگه رینیتته وه زه مه نی مندانی که دایکی خواردنی بو ئاماده کردووه، شاعیر پرسیری بونی دایک ده کات، که ئیستا هه یچ خواردنیک تیری ناکات، ئه م ده قه ره هه ندیکی ده روونی هه یه، له واقیعه دا مرؤف تیر ده خوات، به لأم هه رگیز وه ک ئه وه نییه که به ده ست دایکی بی، به لأم ئه م شیعره ئه وه مان پی ده لیت خواردنیک که له مندالییه وه له گه لی راهاتووی، دایک روچی

ئەو ھەویرەیی پیکردووو لە عیشق و سۆز و موحبەت وەک ئەوێ گونگنیک نان بە ئاوی رۆچی دایک بشیلدریت، ھەر بۆنەکی تیری دەکات، بەلام کە دایکی دەمریت ئەم چێژی رۆحییە لە دەست دەدات. شاعیر لە شیعری (چاوی سەوز) بۆ جوانی و گەورەیی دایکی دەئیت:

ئەری بۆچی ھەر ئەستێرەیک دەرکەوی

وا دەزانم کە دایکە و ھاتوو بۆ ئاسمانی ئێرە

ئەری بشی دایکم بووی:

بە ھزار ھزار ئەستێرە...!! (ھەلمەت، ب ۲، ۲۰۱۶، لا ۹۹)

لە دیدی (لەتێف ھەلمەت) دا دایک جوانترین مرۆفی سەر زەویە، تەنیا رۆوناکییە کە دەتوانی ھزار رۆشنای ھەبیت، دەتوانیت لە بری ھەموو رۆوناکیەکان بێت و ھیچ رۆوناکیە کیش ناتوانی جێگە ی پربکاتەو، شاعیر کاتیک شەوان سەیری ئاسمان دەکات کە شەو تاریک دەبێ، لە ناو تاریکیدا عەودالی بینی رۆوناکییە ئەو رۆوناکیەش جگە لە دایک ھیچتر نییە، ئەم رستەییە: (ھەری ئەستێرەیک دەرکەوی) ئامازەییە بۆ ژماردن و ناسینەوێ ئەستێرە تازەکان، و ئا شاعیر چاوی بینی ئەستێرە تازەکانی ھەییە و چاودێریان ئەکات، پێیوایە ھەموو ئەستێرە نوێیەکان، دایکین و ھاتوون سەری لێدەن، کە شەو تاریکتر دەبێت و ھەزارەھا ئەستێرە دەرەدە کەوێت، دەکەوێتە گومانی ئەوێ کە دایکی بوو بە ھەزاران ئەستێرە و تاریکییەکانی بۆ رۆوناک دەکاتەو.

ھەر سەبارەت بە دایک لە شیعری (چەپکی درک... چەپکی پەلکە زێرینە) دا دەئیت:

کە دایکم مرد

لە ڕینگای گۆرستان

مندائیم بزر کرد (ھەلمەت، ب ۳، ۲۰۱۶، لا ۳۶۵)

دایک لای شەیر ئەوئەندە گەورەو پیرۆزە، بە مردنی راستەوخۆ توشی ھالەتییکی سەیر دەبیت، کە مندالی بێرچووئەتەو، خۆشی و چێژی ژیان پەییوئەتە بە دایک، ھەرکاتیک مرۆف دایکی بمری لە رووی دەروونییەو ھەست بە بێئارامی و تەنیاپی دەکا و لە خۆی وئەدەبیت.

دوو: ئاڤرەت وەک سەرچاوی مەزنی و جوانی

جوانی یەکیکە لەو چەمکانەکی کە مرۆف لەسەرەتای پەیدا بوونییەو ھەستی پیکردوو و گرنگی پێداو، بە شیوہەکی گشتی جوانی دیاردەییەکی سروشتی خوداییە بە مرۆف و سروشت بەخشاو، «جوانی تۆکیکە لە زەریای خودا»، (مستەفا، ۲۰۰۹، لا ۲۷). ھەرۆھا رایەک ھەییە جوانی بەسەر دوو جۆر دابەشکردوو، «جوانی وشک و جوانی زیندوو، یەکەمیان ئەوێ کە لە شیوہی نەگۆر و نەبزیو بەرجەستە دەبیت، وەک بینا و پەیکەرتاشی و وێنە کێشان و دیمەنە نەگۆرەکانی سروشت (چیا و رووبار و تابلۆ وشکەکانی سروشت)، دووئەمیش ئەو جوانییە، کە لەدایک دەبیت و گەشەدەکات و دەگۆریت و دەجووئیتەو، وەک جوانی بوونەوەرە زیندووکان، کە وردترینیان نمونەکی جوانی ئاڤرەت»، (حسین، ۲۰۰۸، لا ۳۱). ئاڤرەت بە درنژایی میژوو کرۆکی بابەتە ئیستاتیکی و ئەدەبییەکان بوو، چ جوانی روخسار چ جوانی ناخ، لەبەر ئەوێ ئاڤرەت پێویستیەکی راستەوخۆی پیاو، بەوێ کە لە گێرناوێ دینیەکاندا، باوکە (ئادەم) لە بەھەشتی بەریندا ھەموو شتیکی ھەبوو بەلام ھیشتا بیتاقەتوو، بۆیە خودا لە پەراسووی خۆیدا باشترین ھاوبەشی بۆ دروستکرد، دروستکراویک کە سەرچاوی دامرکندەوێ بیتاقەتی و تەنیاپیەکی بێت، بە ھەموو پێوئەریکی ئاڤرەت ئەندازەکی دروستبوون و ھەلکەوتەکی جوگرافیای لەشی لە ھی

پیاو جوانتر و سەرنجراکێشتره، هه‌میشه وه‌ک بابه‌تی سەره‌کی و تیمای تایبه‌تی له‌ناو ئەده‌بدا ده‌رکه‌وتوووه، جوانی و مه‌زنی ئافره‌ت بۆته سەرجاوه‌یه‌کی گرنگی به‌ره‌مه‌پێنانی ده‌قی شیعری، که شاعیران وینه‌ی ئافره‌تیان له‌ ئاستیکی بال‌ا نیشانداوه.

له‌ شیعره‌کانی (له‌تیف هه‌لمه‌ت)دا ئافره‌ت سەرباری جوانی وه‌ک بونه‌وه‌ریکی گه‌وره‌ و پیرۆز نیشانداوه، شاعیر ئافره‌ت به‌ جوانترین و به‌رزتر له‌ گشت دروستکراوه‌کانی خودا داده‌نیت، بۆ نموونه‌ بۆ گه‌وره‌یی و جوانی ئافره‌ت له‌ شیعری (شیعریکی رۆمانسی)دا ده‌نیت:

خودای مه‌زن زۆر شتی جوانی دروست کردوووه

له‌وانه: ژن

خوای جوان زۆر شتی مه‌زنی دروست کردوووه

له‌وانه: ژن

(هه‌لمه‌ت، ب، ٣، ١٦، ٢٠، لا ٢٥٥)

له‌تیف هه‌لمه‌ت ئافره‌ت به‌ بونه‌وه‌ریکی گه‌وره‌ و پیرۆز ده‌بینیت بۆیه‌ ده‌نیت: خودا دوو شتی جوان و مه‌زنی دروستکردوووه ئەوانیش ئافره‌تن، بینینی ئافره‌ت به‌ جوانی و مه‌زنی نیشانداوی ریز و گه‌وره‌یی شاعیره‌ بۆ ئافره‌ت، جوانتر بینینی ئافره‌ته‌ له‌ناو هه‌موو دروستکراوه‌کانی تر، به‌ زه‌ککردنه‌وه‌ی دوو هاوه‌لناوی (مه‌زن، جوان) له‌ سەره‌تادا وه‌ک گه‌مه‌یه‌کی زمانی له‌ رینگه‌ی وه‌سفی ده‌سه‌لاتی خواوه، ده‌یه‌وێت بمانباته‌ به‌رده‌م جوانی و مه‌زنی ئافره‌ت به‌وه‌ی که ده‌نیت: خوای مه‌زن، خوای جوان، ده‌یه‌وێت له‌ خالقی بوونه‌وه‌ره‌که‌وه‌ ئەندازه‌ی گه‌وره‌یی و جوانی مه‌خلوقه‌که‌مان پیشان بدات، به‌وه‌ی ئەو خالقه‌ شتی جوان و مه‌زنی زۆر دروستکردوووه، باشترین نموونه‌ش ئافره‌ته، جوانترین نموونه‌ش هه‌ر ئافره‌ته.

(له‌تیف هه‌لمه‌ت) وینه‌ی ئافره‌ت بال‌ا ده‌کات و له‌ شیعری (کو‌میدیا‌ی تراژیدیای ده‌نگ و گیرفان)دا ده‌نیت:

ئه‌گه‌ر خواتان ون کرد

له‌ چاوی کچیکدا

بۆی بگه‌رین

(هه‌لمه‌ت، ب، ٣، ١٦، ٢٠، لا ١٣٦)

دۆزینه‌وه‌ی خودا له‌ چاوی کچیکدا، نیشانداوی گه‌وره‌یی و مه‌زنی ئافره‌ته، که به‌ چاویکی گه‌وره‌ و پیرۆزه‌وه‌ له‌ ئافره‌ت ده‌روانیت، ژن وه‌ک بونه‌وه‌ریکی جوان و گه‌وره‌ نیشانده‌دات، بۆیه‌ پیمان ده‌نیت ئە‌گه‌ر ده‌تانه‌وێت خودا بدۆزنه‌وه‌ سەیری چاوی ئافره‌ت (کچیک) بکه‌ن، ئە‌م تێروانینه‌ش بچو‌ککردنه‌وه‌ی گه‌وره‌ که وه‌ جێکردنه‌وه‌یه‌تی له‌ بچو‌کیکدا، ئە‌میش به‌وه‌ی که مرۆف جێ نشینی خودایه‌ و به‌شیک له‌ خۆیدا ده‌به‌خشیته‌ مرۆف، وینه‌ی بال‌اکردنی ئافره‌ت لێ‌ده‌دا ئە‌وه‌یه‌ دۆزینه‌وه‌ی خودای تایبه‌ت کردوووه به‌ ئافره‌ت، شاعیر نه‌یگوتوووه‌ مرۆف. یان له‌ شیعری (پرسیاری ئە‌مرۆ)دا ده‌نیت:

که ژن پیکه‌نی

خوای خه‌نده‌کانی ژنی کرد به‌ خۆر (هه‌لمه‌ت، ب، ٢، ١٦، ٢٠، لا ٤٢٢)

شاعیر وینه‌یه‌کی هونه‌ری و ئیستاتیکی به‌ جوانی ئافره‌ت به‌خشیوه، پیکه‌نینی ئافره‌تی ئە‌وه‌نده‌ لا جوانه‌ خودا له‌ پیکه‌نینی خۆری دروستکردوووه، خۆر نیشانه‌ روناکیه‌، ئە‌م روناکیه‌ش له‌ خه‌نده‌کانی ئافره‌ت وه‌رگیراوه، که بووته‌ هۆی روناکردنه‌وه‌ی جیهان و پرژا‌کردنی جیهان له‌ تاریکی، له‌م شیعره‌دا خه‌یالیکی ئە‌فسانه‌یی دروستکردوووه، که پێیوايه‌ دروستکردنی خۆر به‌هۆی پیکه‌نینی ئافره‌ته‌وه‌یه، له‌ واقیعه‌دا دروستکردنی خۆر په‌یوه‌ست نییه‌ به‌ پیکه‌نی ئافره‌ت، به‌لام جوانی ئافره‌ت بۆ پێش دروستبوونی خۆر ده‌گه‌رێتته‌وه‌ و ئە‌م جوانیه‌ ئە‌فسوونیه‌ی وایکردوووه

خودا هاوشیوهیه ک دروستبکات له جوانیدا به ئافرهت بچیت، ئهویش خۆره، شاعیر ئافرهت له خۆر جوانتر دهبینیت، چونکه ههمیشه یه کهم دروستکراو جوانتره.

(لهتیف ههلمهت) عاشقی جوانی ئافرهته و ئاواته خوازه شیعره کانیشی وه ک ئافرهت جوان بن، بۆیه ده که ویتته وهسفی جوانی ئافرهت و له شیعرى (پهیکه ریک له پشکو) دا ده ئیت:

سهرم سورماوه خودا تۆی چۆن نه خشی
 ئه و گشت ئه فسونه ی چۆن به تۆ به خشی
 بۆ چاوت له کوی هاوردی رهشی
 ئه ی بۆ روومهت له کوی بوو گهشی...!
 جوانیت ئه بیستم له خورپه ی دلا
 له پشکو تنی گوی سهر چلا
 له باره بارى به جۆشى رانا
 له زیکه و جووکه ی چۆله که کانا (ههلمهت، ب 1، 2016، لا 29)

له م شیعره دا سهرسامی شاعیر به جۆریکه، ده پرسیت خودا ئه و جوانییه ی له کوپوه به ئافرهت به خشیوه؟ سهری له وه سورماوه که خودا چۆن ئافرهتی نه خشان دووه و ئه و جوانییه خه یایییه ی پێ به خشیوه، ئافرهتی ئه وه نده لا جوانه، جوانییه که ی له خورپه ی دلی ههست پیده کات، زیکه و خویندنی چۆله که کان و باره بارى رانا بۆ جوانی ئافرهت ده گه رینیتته وه، جوانی سروشت به جوانی ئافرهته وه گه ریده دات، شاعیر جوانی ئافرهت بالا ده کات و له هه موو سروشت به جوانتر ده بیینی. شاعیر ده یه وی شیعره کانی له جوانیدا له ئافرهت بچن، بۆیه له شیعرى (هه ئبه ستیکی جوان) دا ده ئی:

من ده مه وی هه ئبه ستی دانیم وه ک تۆ جوان بی
 وه ک له شی تۆ گهرم و گور و نیان بی
 شیرین بی وه ک گوشتی ئه و له شه پاراوه
 که له تیشکی خۆر و باران چنراوه (ههلمهت، ب 1، 2016، لا 36)

سهرسامبوونی شاعیر به ئافرهت وایلێکردووه، شیعره کانی له جوانیدا به ئافرهت بچن و گهرمی شیعره کانی وه ک له شیان گهرموگور بیت و شیرین بیت وه ک ئه و له شه ی که به خۆر و باران چنراوه، نیشاندانی له شی ئافرهت له خۆر و باران نیشاندانی جوانی ئافرا ته له ئاستیکی بالا، چونکه خۆر و باران جوانییه کی دلرینیان هه یه، شیعر لای شاعیر جوان و چێژ به خشه، به لام ده یه وی شیعره کانی جوانتر بن و بگه نه دوا پله ی جوانی، ئه مهش به وه دیتته دی که شیعره کانی له ئافرهت بچن، شاعیر ده که ویتته حاله تی به راورد کردنی شیعر و ئافرهت، به لام ئافرهت بالاتر نیشانداده دات و ده ی کاته نمونه ی حه قیقی و شیعر ده کاته نمونه ی کوپیکراو، که هه میشه نمونه ی یه که م بالاتره، نمونه بالا یه که ش ئافرهته.

سی: ئافرهت وهك خوشویستراو (مه عشوق)

بوونی سۆز و خوشه ویستی له سه ره تای دروستبوونی ژيانه وه بوونی هه بووه، ئەمه شه وایکردوو ژیان به رده وای هه بێت، هۆکارێکی گرنگ بووه بۆ پیشکەوتنی بایلوژی و به رده وایبوونی ره گه زی مرۆف، چه مکی خوشه ویستی واتایه کی فراوان و فره ره هه ندی هه یه، (دانتی) پیناسه ی چه مکی خوشه ویستی له ره هه ندیکی قوله وه ده کات و ده یبه ستیته وه به سیسته می کارکردن و به رنیه چوونی گه ر دوون، کاتیک ده لیت: «خوشه ویستی گه وره ترین هیزی گه ر دوونیه، هه ر ئەو هیزه یه، خۆر و هه ساره کانیتری ئاسمان ده جولین» (ابراهیم، ۱۹۷۰، ص ۱۴). ئیمه چه مکی خوشه ویستی تایبه تر ده کین به مرۆف، ئەویش «بریتیه له یه کبوونیکی سۆزگه رایانه ی به هیز له گه ل که سێکی تر دا و ده بێته هۆکاری دروستبوونی په یوه ندییه کی کۆمه لایه تی په سه ندرکراو که تیایدا که سی یه که م هه موو وزه کانی خۆی به کاردینێ بۆ به خته وه رکردنی که سی دووهم و به پیچه وانه شه وه (...). په یوه ندییه که له نیوان دوو که سدا به هۆی گۆرینه وه ی هه ستیاری و سۆزی چونه که وه دروسته ی» (عه بدوللا، ۲۰۱۱، لا ۳۳). هه ر له باره ی خوشه ویستییه وه وتراوه: «خوشه ویستی سۆز و هه ستیکی ئینسانیه، له گه ل له دایک بوونی مرۆفدا، ئەویش په یدا بووه و چاکترین هۆی به هیزکردنی په یوه ندی بووه له نیوانیاندا» (غالب، ۱۹۹۰، لا ۱۸۵). خوشویستی کاریگه ریه کی گه وره ی له سه ر ده روونی مرۆف هه یه، گه ر بێت و مرۆفیک له م چێزه روحی و ده روونیه ی بێ به شبیت، هه ست به نا ئارامی و بیزاری ده کات، زانای ده روونشیکاری (فرۆید) «زۆریه ی نه خوشیه هه ستیاریکان بۆ نه خوشی خوشه ویستی ده گه رنیتیه وه، ئەویش به هۆی دا بران و دوورکه وتنه وه یان به هۆی شکسته یان و پارێزگاری نه کردن له کۆمه لیک هۆکاری پێشو که په یوندی به سۆزداریه وه هه یه» (نظمی، ۲۰۰۷، ص ۸۳). بۆ ئەوه ی بتوانیت درێژه به ژیان به دیت، پێویستت به خوشه ویستییه.

ئهم چه مکه له ناو ئەدهب به گشتی و شاعر به تایبه تی ره نگدانه وه ی فراوانی هه یه و مه به ستیکی گرنگی شاعر بووه، له ناو ئەدهبدا وینه ی ئافرهت زیاتر له ده وره ی ئەو مه به سته سوپا وه ته وه، خوشه ویستی و عه شقی ئافرهت بووه ته به شیکێ گه وره ی ده قه شاعریه کان، له به ره می شاعیریدا ئافرهت له هه موو لایه نه کان زیاتر گرنگی پیدراوه و باسکراوه، که وه ک هیمایه ک له جیهانی خه یائی شاعیردا بوونی هه یه، «شاعیر، سه رچاوه ی سرووشی شاعیره کانی له عیشق و په یوه ندی ژن وه رده گریت، ته وای شاعیره کانیشی هه ر له خزمه ت ئافره تدا ده بێت، ئافره ت عیشق و ژیان به پیاو ده به خشیت و په لکنیشی دۆزینه وه ی سروشتی راستی و جوانی ده کات» (یزدانی، ۱۳۷۸، لا ۲۷۴). ره نگدانه وه ی ئەم بابته میژویه کی کۆنی هه یه و «بۆ پێش ئاینی پیرۆزی ئیسلام ده گه ریتیه وه، لای عه ره به کان له ئەده بیاتی سه رده می جاهیلیه ت ده بینه ی، لای کوردیش سه ره تا له ئەده بی فۆلکلۆر هه بوو ئینجا دواتر له ئەده بیاتی کلاسیکیدا به ده رکه وتوو» (عه زیز، ۲۰۰۶، لا ۸۴). شاعیر له شاعیری خوشه ویستیدا ده توانی دا هینانی گه وره ر بکات، چونکه، «شاعیری دلدارگی گه وره ترین شوین و قه واره و هه مه ره نگترین لایه نی ئیدعای له شاعیری جیهانی هه موو سه رده می و هه موو ولاتیک و هه موو قوتابخانه یه ک گرتۆته وه» (ره سول، ۱۹۹۰، لا ۱۰۷). شاعیران له شاعیره کانیا هه ستی خوشه ویستی خۆیان بۆ مه عشوقه کانیا ن ده بریوه و پایه ی ئافره تیایان به رز نیشاندا وه.

له شاعیره کانی (له تیف هه لمه ت) یشدا ئافره ت ره نگدانه وه یه کی گه وره ی هه یه و لای ئەو ئافره ت له جوانیه کانی تری سروشت جوانتره و زۆر به چێزه وه ئافره تی خوشه وه ی، په ره له مه راق بۆ خوشویستی ئافره ت، شاعیر ترسی له وه هه یه به مرئ و ئافره تیک خوشی نه وی، خوشه ویستی ئافره ت له شاعیره کانی شاعیردا زیاتر ره هه ندیکی ده روونی هه یه، که شاعیر بۆ پرکردنه وه ی ئەو بۆشاییه ده روونیه پێویستی به ئافره ت هه یه. بۆیه ده لیت:

هه لبه ستیکی نویم بۆت نووسی

بآلدار وتی: من بۆی ده به م..

رووبار وتی: من بۆی ده به م..

ئه ستیره ی پرشنگدار وتی: من بۆی ده به م..

مانگی مات و خەمبار وتی: من بۆی دەبەم..

بەرەبەیان خۆر بە پەنجە نەرمە کان..

دای لە شوشەیی پەنجەرە کەم و هەلمی سان..

-من هەلبەستە نوێکەت دەبەم بۆ چا و جوان

دلم کردەووە تۆی تیا بووی هەلئە قولای وەک ئاوی روون

ئەستێرە و مانگ و هەتاو

شەرم روپانی برد و

یەک یەک ئاوابوون (هەلمەت، ب، ۱، ۲۰۱۶، لا ۱۴۸)

لەم شیعەرەدا تێمای ئافرەت وەک مەعشوق بێنییە، لە شوێنیکەووە ناوی ئافرەت هێندە بەرز و خۆشویستراو رادەگریت، کە هەموو دیار دە سڕوشتییەکان دەیانەوێت شەرەفی گەیانندی ئەو پەيامە شیعرییە بۆ خۆشەووەیستە کە ی بێن، کە شاعیر دە ئی: هەلبەستییکی نوێم بۆت نوسی، بەلدار، رووبار، ئەستێرە پرشنگ دار، مانگی مات و غەمبار، خۆر، هەموو دەیانەوێت بێن بە هەلگر و گەپەنەری ئەو هەلبەستە، شیعرییەتی شیعەرە کە لەرووی واتاو لەو دەیایە کە شاعیر قودرەتی قسەکردنی لە گەل خۆر و رووبار و بەلدار و مانگدا لە کوی بوو؟ هەر وەها کە بەیانی دلی خۆی بۆ خۆر و مانگ و رووبار دە کاتەووە و مەعشوقی تێدایە، لەبەر جوانییە کە ی هەموو شەرم رووی بردن و لەبەر چا و نوبوون ، ژن لای (هەلمەت) ئەو هەندە جوان نیشان دراو، کاتیک ژنیک لە دلیدا هەیه، کە ئەستێرە و مانگ و هەتاو ئەبیین، لە جوانی ژندا سەریان سۆردەمینیت و لەتاو جوانی ژندا ئاوا دەبن. یان دە ئیت:

هەرچەند دەستی رەشە بابیە

دەرگی دلم دە ترازین

هەر چۆلە کە ی هۆنراو یە و

هەلئەفری و خۆی بە سینگ و مەمکی تۆو دە نوسین

خۆتۆ نە دار بە رووی سەوزی

نە نە شاتووی ئەو کوێستانە ی

نە رووباری..

نە خەرمانی.. تۆ.. نە رەزی..

نازانم بۆ.. چۆلە کە ی هۆنراو ی من

لە گشت شوین

بۆ پرچی تۆ دە جریوتی.. (هەلمەت، ب، ۱، ۲۰۱۶، لا ۱۶۲)

لەم شیعەرەدا لە تیف هەلمەت دە یەوێت پێمان بلت، جوانترین تێمای نیو شیعەرەکانی دە گەریتەووە بۆ ئافرەت، بەو ی کە چۆلە کە ی هۆنراو کانی، رەشەبا دەرگی دلی دە ترازین، هەموو دە فرین و خۆیان بە سینگ و مەمکی مەعشوقەووە دە نوسین، لە کاتیکدا خۆشی لەو سەری سۆرماو، کە چ تەلیسمیک لە ئافرەتدا هەیه، نە دار و نە شاتو، نە رووبارە نە خەرمان و نە رەز، بەلام چۆلە کە ی هۆنراو ی ئەم هەر روو لەو دە کەن، بونیاتی بیری هۆنراو ی لە تیف هەلمەت بە رادەیه کی زۆر جوانی ئافرەت و خۆشەویستی ئافرەتە. یان دە ئیت:

كچى به خوا كهس وهك من توى خوش ناوى

تو ناتهوى ئى گوايه

جيهاننىكت بو دروستكهه له هونراوه

ئىسكى لهشم بو تو بكهه به چوار پايه..

هه موو شهوى

خوينم بكهه به گولاو و بپيژنيم..

له تالى ئه و پرچه خاوه..

گشت درهختى يهك جار دهژى

رؤزى جارى خور دهكهوى

من ههزار جار تووم خوشدهوى و

توم خوشدهوى و

توم خوشدهوى.. (ههلمهت، ب 1، 2016، لا 186)

شاعير ئافرهت له ههتاو به پيويستتر داده نيت و خوشهويستى خوى بو دووپاتده كاتهوه، ئامادهيه بپيته ئه وه كهسهى كه خوشهويستته كهى دهيهوى و جيهاننىكى بو دروست بكات له هونراوه، دهيهوى ئىسكه كاني بو بكاته پايه و خوينى بو بكا به عهتر، ئه مهش ئه وپهري قوربانيدانه بو خوشهويستته كهى، كه ئامادهيه هه موو شتتىكى بو بكات، له كوتاي شيعره كه به زمانىكى زور ساده دان به خوشهويستى ئافرهت ده نيت و چه ندين جار خوشهويستى بو دووباره ده كاتهوه، دووپاكرده وهى خوشهويستىيه كهى له راده به ده ره و ده لى: درهخته كان يهك جار ده ژين، خور يهك جار ئاوا ده بى به لام من ههزار جار خوشم ده وى. شاعير ترسى له وه ههيه بمرى و ئافرهتتىك خوشى نهوى و ده لىت:

كچى منيش دهترسم بمرم و

ئافرهتتىك خوشى نهويم (ههلمهت، ب 1، 2016، لا 527)

شاعير دوو جار رووى له ئافرهته، جارىك به وهى هاوار بو كچىك دهكات، جارىكيش به وهى ترسى له وه ههيه ئافرهتتىك خوشى نهوى، له م دهقه دا ره هه ندى خوشهويستى قول وينا كراوه، كاتىك پياويك كه سىك نه بى خوشى بو، چىژ له م ژيانه نابىنى، شاعير ترسى له مردن نييه، به لكو ترسى له وه ههيه ئافرهتتىك خوشى نهوى، كاتىك پياو ئامادهيه بو مردن كه كه سىك هه بووبى خوشى بو، ئه مهش نيشاندانى خوشهويستى ئافرهته له ئاستىكى بالا. شاعير حه زده كات خوى بخاته ناو چوارچىوهى كارى مه حاله وه، ته نها بو ئه وهى وه فا و خوشهويستى بو مه عشوق ده ربيرى، بويه ده لىت:

ئه گه ر ده مزانى هه ور له كوئوه دى

له كام ولات و ده ربا و زيوه دى

به ده ستى شيعرم تك تك ده مدزى

تا تو يى بشوى په رجه م و كه زى... (ههلمهت، ب 2، 2016، لا 52)

ئه و كاره مه حالانهى شاعير دهيهوى بو مه عشوقى بكات، بو ئه وهى دلى رازى بكات، هه موو ئه و تىروانىنه نيشاندانى گه وره بى پرؤسهى

خۆشه‌ویستییه، که له شیعره‌کانی شاعیر ڕه‌نگدان‌ه‌ویان هه‌یه، له‌تێف هه‌لمه‌ت ده‌یه‌وێ زۆر زیاتر له‌وه بۆ ئافره‌ت بکات، به‌لام ناتوانی هه‌موو شتیکی بۆ بکات، ده‌یه‌وێ سروشت بخاته‌ خزمه‌تی مه‌عشوقه‌که‌ی، به‌لام ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر سروشت ناشکی تا به‌ دلی خۆی بیخاته‌ خزمه‌تی، ئەمەش دهرخه‌ری ئەوه‌یه که شاعیر هه‌یشتا دلی ئاوی نه‌خواردوووه‌ته‌وه له‌وه هه‌موو وه‌فا و خۆشه‌ویستییه‌ی بۆ خۆشه‌ویسته‌که‌ی هه‌یه‌تی، ویناکردنی پرۆسه‌ی خۆشه‌ویستی له‌ ئاستیکی به‌رز له‌م ده‌قه ده‌بهریت، به‌وه‌ی سروشت بخه‌رتته‌ خزمه‌تی ئافره‌ت.

شاعیر له‌ ژبانی واقیعیدا ناتوانی گوزارشت له‌ هه‌سته‌کانی بکات بۆیه، ده‌چیتته‌ حاله‌تی خه‌ونبیننه‌وه و له‌ ڕیگه‌ی خه‌ونه‌وه، هه‌ست و په‌یامه‌کانی به‌ مه‌عشوق ده‌گه‌یه‌نی، کاتیک ده‌لێت:

خه‌وم بیی من هه‌ور بووم و تو تینوو بووی

ئه‌تکامه‌ گه‌رووی تامه‌زرۆی ته‌مه‌ته‌وه

خه‌وم بیی بووم به‌ خۆر و

رژامه‌ ناو دارستانی په‌رچه‌مه‌ته‌وه...

کچی به‌ خوا درۆ ناکه‌م هه‌یشتا بۆنی گوێ شیعرم

وا به‌ قز و لاده‌مه‌ته‌وه... (هه‌لمه‌ت، ب، ١، ٢٠١٦، لا ٢٣١)

له‌م شیعره‌دا شاعیر ده‌یه‌وێ له‌ ڕیگه‌ی خه‌ونیکه‌وه‌ گه‌توگۆ له‌گه‌ل مه‌عشوقدا دروستبکات، به‌وه‌ی خه‌ونیکه‌ی بۆ ده‌گه‌رتته‌وه، که له‌ خه‌ونه‌که‌دا شاعیر هه‌وره و مه‌عشوق زه‌وییه‌کی وشک و تامه‌زرۆی باران، به‌کاره‌ینانی ته‌م به‌واتای ئەوه‌ی کاتیک باران ده‌که‌وتته‌ سه‌ر خاکیکی وشک و گه‌رم ته‌م (هه‌لم) دروست ئەکات، که له‌یه‌دا مه‌عشوقی به‌و خاکه‌ چوواندوووه، هه‌روه‌ها له‌ خه‌ونیدا بووه به‌ خۆر و ر‌ژامه‌ته‌ ناو دارستانی په‌رچه‌مییه‌وه، ر‌ژانی خۆر له‌ناو په‌رچه‌میدا، ئەم وێنه‌یه‌ وه‌ها دیتته‌ به‌رچاو کاتیک قزێ ئافره‌ت ته‌ر ئەین له‌ تاله‌کانیا بریسکه‌ی رووناکی هه‌یه به‌ تاییه‌ت قزێ ره‌ش وه‌ک ئەو دارستانه‌ چرانه‌ی که خۆر وه‌ک باران سێبه‌ره‌کان ده‌برن و به‌ تیشکی تیژ و باریک ده‌گه‌نه‌ زه‌وی که پێی ده‌گوتریت خۆریاران، جا ئەو خۆریاران له‌ هه‌وری پرش و بلاویشدا رووده‌دات، گه‌رانه‌وه‌ی ئەم قسانه‌ بۆ مه‌عشوق به‌ خاتری دروستبوونی گه‌توگۆیه، کاتیکیش مه‌عشوق برۆ ناکات سویندی بۆ ده‌خوا که درۆ ناکات و هه‌یشتا بۆنی گوێ ئەو شیعره‌ به‌ لێو و په‌رچه‌مییه‌وه هه‌ر ماوه.

چوار: ئافره‌ت وه‌ک پێویستی

ئافره‌ت وه‌ک ته‌واوکه‌ری ژبان و پێویستییه‌کی گه‌رنگی پیاو داده‌نریت، گه‌رئافره‌ت نه‌ین ناتوانریت به‌رده‌وامی به‌ ژبان بدریت، سروشت و ئەندازه‌ی ژبان به‌و جوهره‌ دانراوه، بێجگه‌ له‌ ژبانی مرۆف ژبانی بونه‌وه‌ره‌کانی تری غه‌یری مرۆفیش به‌م جوهریه‌، به‌ پێی حیکایه‌تییه‌ ئاینیه‌کانیش، کاتیک خودا باوکی مرۆفایه‌تی (ئادهم) له‌ به‌هه‌شت به‌ بیتاقه‌تی ده‌بهریت، ئافره‌تی بۆ دروست ده‌کات و وه‌ک ته‌واوکه‌ری ژبان و روحی، ئەم پێویستییه‌ گه‌رنکه‌ نکۆتی لێناکریت، بێ ئافره‌ت ژبان ناکامه‌ و پیاو به‌ ته‌نیا ناتوانی درێژه‌ به‌ ژبان بدات، په‌نگدان‌ه‌وه‌ی پێویستی و گه‌رنگی ئافره‌ت له‌ شیعردا به‌ فراوانی ده‌بهریت، به‌تاییه‌ت لای شاعیران، به‌و پێیه‌ی شاعیر مرۆفیکه‌ هه‌ستیاره‌ و زیاتر سه‌روکاری له‌گه‌ل هه‌ست و سۆز و لایه‌نه‌ روحی و ده‌روونیه‌کان هه‌یه، بۆیه ئەم بابته‌ به‌ ئاشکرا هه‌ستی پێده‌کریت، له‌ شیعره‌کانی (له‌تێف هه‌لمه‌ت) ئەم لایه‌نه‌ به‌ روونی ده‌بهریت، شاعیر بێ ئافره‌ت هه‌ست به‌ بیتاقه‌تی ده‌کات و وه‌ک لایه‌نیکه‌ گه‌رنگی روحی خۆی وینا ده‌کات، شاعیر ئافره‌ت وه‌ک پێویستییه‌کی گه‌رنگی ده‌بهریت و ده‌لێت:

من زور حه زده كهه له توپي قوول و باسكي ژنيكدا
 چاو ليك بنيم و بوني په راسوه كاني بكهه...
 ئاي من چه ند پيوستيم به ئافره تيكه
 له چه رختيكدا خوشي بويم
 كه پيستي شاعيري تيا ده كرى به پوستانل..
 ئاي من چه ند پيوستيم به ژنيكه
 له چه رختيكه په نامبدات
 كه ناخوشترين ئوتيل
 په ناي شاعيريكي هه ژار نادات... (هه لمهت، ب، ۱، ۲۰۱۶، لا ۴۸۶)

(له تيف هه لمهت) له و ته نيايي و بيتاقه تيبه ي تبي كه و تووه، پيوستى به ئافره تيكه و ئاره زوى ئوه ده كات له سه ر قوول و باسكي بخه و يت و بوني بكات، بو ئه وهى هه ست به ئارامى بكات و بحه سيته وه له م بيتاقه تيبه دا، ئافره ت به باشترين و ئارامترين په ناگه داده نيت، ئه مه ش راستيبه كي حاشا هه لئه گره، باشترين په ناگه ي پياو له كاتي ته نيايي و بيتاقه تي ئافره ته، ئه م روانينه ي شاعير په هه نديكي ده رووني هه يه، كاتيكي مرؤف نا ئارامبوو و په ناگه يه كي نه بوو، ئافره ت ده تواني ببته ئه و په ناگه يه و ئارامى پي به خشيت. هه روه ها ده لئيت:

من كه هه ست به وه ده كه م
 كه ئافره تيك نيبه گوئ له ده نكي زه نكي دل م بگري و
 نيوه شه و هونراوه كانم بدزي و
 بيداته باي شه قامه كان
 چه قوئ شهرم ده مگري و
 پارچه پارچه وه كو كلو خوئي ناو گو مه ئاو
 ده تويمه وه... (هه لمهت، ب، ۱، ۲۰۱۶، لا ۴۸۶)

هه ر كاتيكي شاعير هه ست به وه بكات، كه ئافره تيك نه بي گوئي له ئازاره كاني بگري و شيعره كاني بخوئيته وه، بيتاقه ت ده بيت، شاعير ئافره ت به پيوستى ده بينيت، نه ك ته نيا بو ده رووني خوئ، بگري وه ك پيوستيبه كي گرنگ ده بينيت بو شيعر نووسين، گه ر ئافره تيك نه بي شيعره كاني بخوئيته وه، شيعر نووسين چ گرنگيه كي ده بيت؟ به ديويكي تر دا ده كرئت وه ك هانداني بينين بو ئه وهى ئافره ت رووبكه نه خوئنده وه و خو رؤشنير كردن چونكه ئه گه ر ئافره ت رؤشنيربوو نه وه يه كي ته ندروست په روه رده ده كات.

پينج: ئافره ت وه ك سه رچاوه ي به ره مه يناني ده قي ئيرؤتيك (Erotic)

غهريزه ي جنسي و حه زى ئيرؤتيك لاي هه موو مرؤفيكي ئاساي بووني هه يه، ئه م غهريزه و حه زانه ش وه ك بابه تيكي واقيعي ده چيته نيو بابته ئه ده بيه كانه وه كه به شيويه كي هونه ري و زمانتيكي ئه ده بي و له نيو ده قه ئه ده بيه كان نيشانده درئت، ئه م زاراويه، «له وشه ي (Erotikos) ي گريكييه وه وه رگيراوه ميژووه كه ي بو سالي (۱۶۱۵ - ۱۶۲۵) ده گه رتته وه، له فه ره نكي ئينگليزيدا ئه م مانايه ي هه يه: ويژدان، يا تير كردني ئاره زوى سينكسي، عه ودالبوون...» (حه ويزي، و سليوه، ۲۰۱۵، لا ۱۰). له ناو ئه ده بيشدا بوته چه مكيك به رانه بر ئه و ده قانه به كاردئ كه ناوه رؤكيكي سينكسي (يان هه يه. «ئيرؤتيك له يوناندا ئيرؤسه (eros) خواي خوشه ويستيبه لاي يونانيه كان) و كوري ئه فرؤديت

ی(Aphrodite) ی خوی ئەوین و جوانییه، چه مکی ئیروس به واتای وه سفی عاتیفه دئ له رووی هه سترکدن و حاله تی روحی په یوه ست به ناوێته بوونی جهسته پی و سیکس» (خه لیل، ۲۰۱۲، لا ۱۹). ئیرو تیک ئەو کاره ئەده پی و هونه ریبانه ده گرتیه وه که لایه نی ئیرو تیک تی دای پی و توخمه سیکسیه کان وه ک لایه نیکی جوانی و ئیستاتیکا نیشاندیریت، نه ک بۆ وروژاندنی سیکسی و جوتبوون، پیویسته هه موو ئەو که رهسته و بابه تانه ی به دهوری ئەم چه مکه ده سورته وه، له خزمهت جوانی ناسیدا بن و وه ک لایه نیکی روحی گوزارشتی لیوه بکریت، نه ک بۆ وروژاندن و زه فکرده وه ی کردی سیکس له مرؤفدا، چونکه ئیرو تیک جیا به له سیکس، پیویسته هونه رمه ند و شاعیران له نیشاندانی به ره مه مه کانیا ن به شیوه به کی ئیستاتیکیا نه گوزارشت له بابه ته کان بکه ن و ئامانجیا ن کردیه کی دا هینه رانه پی و دوور پی له وروژاندن و چه زی سیکسی.

ئیرو تیک میژوویه کی کوئی هه یه، وینه ی ئیرو تیک له سه ر دیواری ئەشکه وته کان و په یکه ری سه ر ته لارو کو شکه کان و ژووری ئی مپرا توره کان بوونی هه بووه و تا ئیستاش ماون، دواتر هاتووه ته ناو ئەده ب و له به ره مه مه ئەده بیه کاندای نیشاندراوه، ئیرو تیک له ئەده بیاتی میلیله تاندا هه یه و «له ئەده پی یۆنانیدا (ئوفید) له کتیبی شعری (هونه ری ئەوین) دا که له سه ده ی به کی زاینیدا نووسیویه تی، به یه که م هیمای ئەده پی ئیرو تیک ده ژمیردی (... ههروه ها ژنه شاعیری یۆنانی (سافو) به که مین ده نگی ژنه باس له ئەوین و سیکس بکات (... له سه ده ی نۆزده مدا (مارکیز دی ساد) و (ئه لفرید دی موسییه) و (فیرلین) (...))، له ناوه دیاره کانی ئەده پی ئیرو تیک فیره نسین، له سه ده کانی پی شوو هه ندی له شیعره کانی شاعیری فیره نسی (لوس ئارا گون) به ئەده پی ئیرو تیک داده نریت (... ههروه ها رۆمانه کانی رۆمانوسی ئیتالی (ئه لپیرتۆ سورافیا) له گه ل رۆمانه کانی رۆمانوسی به ریتانی (لورانس) به ئەده پی ئیرو تیک داده نریت» (الحفنی، ۱۹۹۲، ص ۲۹-۳۲). وینه ی ئەم ئەده ب و هونه ره ش له ناو عه ره به کاندای بوونی هه بووه.

ئەده پی عه ره پی «له سه رده می جاهیلییه وه خاوه نی به ره مه می ئیرو تیک و ته نانه ت پۆرنۆش بووه، به ئەندازه یه ک که شتیکی زۆر باو و قبولکراو بووه، چونکه عه ره ب به ر له ئیسلام، ژن و شه راب و سه ماو شیعر نو سین له پینا و هه موو ئەو شتانه، به شیکی گرنگی ژیا نی پۆرژانه یان بووه» (محی الدین، ۲۰۱۷، لا ۱۲). ئەم جو ره ئەده به له ئەده پی عه ره بیدا ره و اجی هه بووه و «له ئەده پی عه ره بیدا لای موسلمانه کان و غه یه ره موسلمانیش له چه ند کتیبیک باسکراوه، گرنگترینیشیا ن کتیبه که ی (جلال الدین السیوطی)، که به زانا ی خو شه ویستی ناو نرابوو، ههروه ها (نه جمه دین قه زوینی) کتیبیکی هه بوو به ناوی (ببیلوگرافیا ی چیژ)، به لام لای عه ره به کان ئیرو تیک وه ک ده سپنک نه مایه وه ئەو ئازادییه ی لی سه نرایه وه به هوی داب و نه ریت و دینه وه» (Wachsberger, ۲۰۱۹, p۲). جگه له مانه ش کتیبه کانی (که عب بن زوبیر، جاحز، ئیمرولقه یس، تیفاشی، ئەبو عه لای مه عه ری...) یش باس و خوا سی سیکس و ئیرو تیکیا ن له خو گرتبوو.

له ئەده پی کوردیشدا وینه ی ئەم ئەده به بوونی هه یه و له ئەده پی فۆلکلۆردا به تابهت له (بهیت و حهیران) دا وینه ی ئیرو تیک ده بی نریت، دواتر وینه ی ئەم ئەده به گوا ستراره وه بۆ ئەده پی نو سراو و له شیعی کلا سیکدا ئەم ئەده به هه یه، له شیعی هاو چه رخی شدا وینه ی ئەم ئەده به ره نگدا نه وه ی هه یه و له شیعره کانی (له تیف هه لمهت) دا ده بی نریت، شاعیر کۆمه له شیعیکی بۆ ئەم بابه ته نووسیوه، شاعیر به هه ستیکی ئەده پی به رز باس له (ماچ و مه مک و رووتی...) ده کات، ره نگدا نه وه ی ئیرو تیک لای ئەو لایه نیکی روحی هه یه و دووره له وروژاندن و چه ز و ئاره زووی سیکسی، ئافرهت سه رچاوه ی به ره مه مه پینانی ده قه ئیرو تیکیه کانه، چونکه ئەم وینه شیعی رانه له سه روشی جهسته ی ژنه وه ده خو لقی نرین، پی بوونی ئافرهت، شتیکی نا پی به ناوی ده قی ئیرو تیک. شاعیر ده رباره ی ماچ ده لیت:

له وه رزی ماچدا

سۆفیییه ک و

به د مه ستیکی

یه کسانن (هه لمهت، ب، ۳، ۲۰۱۶، لا ۴۷)

شاعیر باس له دوو ئایدیای جیاواز ده کات که مرؤفئیکې به د مه ست و سوږییه کن، که هه ردووکیان به رانبه ر ماچدا یه کسانن و وه ک یه کیان لیدیت، ماچ نه سوږی دهناسی و نه که سیکې مه ست، که هاته ئارا هه ردووکیان هه مان چیرتی لیده بینن، بویه شاعیر ماچ به یه کسانکردنی خاوه ن بیر و ئایدؤلوزیایه جیاوازه کان ده بینیت. له شاعرئیکې تر دا ده لیت:

خوئندنه وهی هه زاران

رؤمانی شاکار و

هه زاران شاعیری دلداری

به تام و چیرت نین

وه کو یه که م

(هه لمه ت، ۲۰۱۹، لا ۶۱)

ماچ

لای شاعیر یه که مین ماچ چیرتیکې تایبه تی هه یه، له خوئندنه وهی هه زاران رؤمانی شاکار و هه زاران شاعیری دلداری به تام و چیرت ترن، که رچی خوئندنه وهی رؤمان و شاعر لای شاعیر به چیرت، به لام هه رگیز ناگه نه چیرتی یه که م ماچ، ماچ چیرتی هه یه، به لام شاعیر باس له یه که م ماچ ده کات چونکه سه ره تای گه بیه تنی هه ر شتیک تام و چیرتیکې تایبه تتری هه یه، بویه باس له یه که مین ماچ ده کات، که سروشتی زوربه ی مرؤفئیکه، چیرتیکې تایبه تر له سه ره تا و یه که مینی شته کان وه رده گریت. هه روه ها (له تیف هه لمه ت) وینه ی (مه مک) ی ئافره ت ده کاته بنیاتی شاعر و ده لیت:

دوو دیر

شاعر

هه ردوو

(هه لمه ت، ۲۰۲۰، لا ۱۰)

مه مک

شاعیر بی په رده باس له مه مک ی ئافره ت ده کات و وه ک دوو دیر له شاعر جوان ده یانبینی، ئه مه نیشانی وینه یه کی ئیرؤتیکې روحی به رزه، که مه مک وه ک دیری شاعر پر له جوانی و چیرت نیشانداده ت، نیشاندانی ئه م وینه شاعر ییانه دوورن له وروژاندنی سیکسی، ئه وه ندی ده قه که به لایه نی جوانی و ئیستاتیکې ده با ئه وه نده به ره و ئاراسته ی وروژاندان نابات.

یان ده لیت:

تامه زرؤن... تامه زرؤن

دوای نوسینی هه ر شاعرئیک

مه مک وه کو کوئؤ شه کریک

(هه لمه ت، ۲۰۲۰، لا ۹۳)

به چایه تاله وه بخؤم

شاعیر کاتیک شاعرئیک دهنوسیت ماندوو ده بیت، بو ئه وه ی ئارامبیته وه، تامه زرؤیه به مه مک ماندو بوونی نه هیلیت، بویه مه مک به کوئؤ شه کریک ده چوئیت و تامه زرؤیه به چایه کی تال بیخواته وه، تا تالی چایه که نه هیلیت و له ده میدا شیرینی بکات، که ئه مه ش ئارامی به میشکی ده روونی شاعر ده به خشیت و پی ده حه سیته وه.

ههروهه شاعیر له بۆنی جهستهی ئافرهت (رووت) وینهیه کی ئیروۆتیکمان نیشاندهدات و ده لیت:

کاتی رووت رووت ده بویتهوه

وهک دوکانی عهتر فرۆش

ژووره کهت پپر ده کرد

له بۆنی خوۆش (هه لمهت، ۲۰۲۰، لا ۳۶)

وینه کهی ئیروۆتیککی بهرز لهو شیعردا نیشاندراوه، که رووتبونهوهی ئافرهته، که ژووره کهی پر ده کات له بۆن، که بۆنی جهستهی به بۆنی دووکانی عهتر فرۆش چواندوووه، کاتیک ده چیتته نیو دوکانیککی عهتر فرۆش، مینشکت پر ده بی له بۆن و ههست به بۆن و چیتیککی خوۆش ده کهیت، شاعیریش ئه و وینهیهی گواستووتهوه بۆ رووتبونهوهی جهستهی ئافرهت و وینهیه کی ئیروۆتیککی بهرز لێ به رهه مهیناوه. له شیعره کانی (له تیف هه لمهت) دا ویناکردنی ئافرهت زیاتر ره هه ندیککی دهروونی هه یه، وهک سه رچاوهی خوۆشه ویستی و ئارامی روحی و پنیویستی نیشاندراوه، که متر چۆته ناو رۆل و ئه رکی ئافرهت.

ئه نجام:

- ۱- تیمای ئافرهت به هه موو ورده کاریبه کانییه وه له شیعری (له تیف هه لمهت) دا، پانتاییه کی فراوانی داگیر کردوووه، چ وهک دایک، چ ئافرهت وهک خوۆشویستراوه، چ وهک پنیویستی، چ وهک جوانی و پیرۆزی، بۆ هه ر یه که شیان چه ندین نمونه و ده رکه وتهی جیاوازی هه یه.
- ۲- ئافرهت له دیدی (له تیف هه لمهت) دا سه رچاوهی جوانی و مه زنییه، به جوړیک بی ئافرهت باری ژیان لاسهنگ ده بیته.
- ۳- ئافرهت وهکو خوۆشویستراوه له پلهیه کی بالا دایه به وهی ده یخاته خانهی خوۆر و مانگ و باران و دارستانه وه وه شاعیر بی مه عشوقه کهی به دهوری پووچیدا ده سوړیتته وه.
- ۴- مردنی دایک له جیهانیی له تیف هه لمهت دا داخیککی نه براوه یه، به حوکی ئه وهی مردنی دایکی خوۆ بینیه، له زۆر شوینی دیوانه کهیدا، تیمای ئافرهت وهکو دایک، به هه ستیککی مندالانه و سه رسپانه و هه رزه کارانه ده بینیت، بی دایکی، کاریگه ریه کی زۆری له سه ر دهروونی شاعیر داناوه.
- ۵- له شیعره کانی (له تیف هه لمهت) دا ویناکردنی ئافرهت زیاتر ره هه ندیککی دهروونی هه یه، وهک سه رچاوهی خوۆشه ویستی و ئارامی روحی و پنیویستی نیشاندراوه، که متر چۆته ناو رۆل و ئه رکی ئافرهت.
- ۶- ئافرهت وهک سروشتی جهسته یی، بۆته سه رچاوهیه کی گرنگ بۆ به رهه مهینان و بنیاتنانی دهقی ئیروۆتیککی.

لیستی سه رچاوه کان:

کوردی:

۱. ئه سوهد، نه وزاد ئه حمه د (۲۰۱۵) فه ره نه گی زا را وه کانی ئه ده ب و زانسته مرؤفا یه تیه کان، تاران.
۲. احمد، فؤاد حسین (۱۹۹۰)، ئافرهت له هۆنراوهی کوردیدا، مطبعة الجاحظ، بغداد.
۳. حسین، جه بار ئه حمه د (۲۰۰۸)، ئیستاتیکای دهقی شیعری کوردستانی عیراق (۱۹۵۰ - ۱۹۷۰)، سه رده م، سلیمانی.
۴. هه ویزی، ده ریا، و سلیمه، هاوژین (۲۰۱۵)، ئیروۆتیک له شیعری (حه مام) ی (شیرکو بیکه س) دا، چاپخانه ی شه هاب، هه ولیتر.
۵. خه لیل، زانا (۲۰۱۲)، ئیروۆتیک له شیعری (نالی) دا، ئاراس، هه ولیتر.

٦. رهسول، عیزه دین مستهفا (١٩٩٠)، ئەدەبیاتی نوێی کوردی، خۆنێدنی بالا، ههولێر.
٧. زه بیجی، عه بدوره حمان (٢٠٢٢)، قاموسی زمانی کوردی، چاپه مه نی خانی، سه قز.
٨. شه ورۆ، فازیل، و سلێوه، هاوژین (٢٠١٩)، دایک له جیهان بینی شیعی (له تیف هه ئمه ت) دا.
٩. عه بدوللا، ناشتی (٢٠١١)، شروفه یه ک بو چه مکه کانی خو شه ویستی- عیشق- هه زلیکردن، گو فاری ته وار، ژماره (١٠٧)، سلێمانی.
٩. عه زیز، شه رمین ئیبراهیم (٢٠٠٦) په شیو و تازه کردنه وه له شیعی کوردیدا، به رێوه به رایه تی چاپخانه ی رۆشه نییری، هه ولێر.
١٠. غالب، صباحی (١٩٧٩)، ئافره ت له چیرۆکی کوردیدا (١٩٢٥-١٩٧٠)، دار الحریه للطباعه، بغداد.
١١. محی الدین، هیرو حسام الدین (٢٠١٧)، ئیرو تیک له شیعی ژناتی باشوری کوردستاندا (کرمانجی خواریو ٢٠٠٠-٢٠١٣)، نامه ی ماسته ر، زانکوی چه رموو.
١٢. مسته فا، ئاسو عومه ر (٢٠٠٩)، به ها ئیستاتیکیه کانی شیعی لای پیره مپرد، شیخ نوری شیخ سالح، گو ران، خان، ده وک.
١٣. هه رشه می، شاسوار (٢٠٢٢)، فه ره نگی ئیتمۆلۆژی کوردی، چاپخانه ی تاران، سلێمانی.
١٤. هه ئمه ت، له تیف (٢٠١٦)، کو به ره مه شیعی به کان، به رگی ١-٢-٣، ناوه ندی چاپه مه نی مانگ، بانه.
١٥. هه ئمه ت، له تیف (٢٠١٩)، هه ور و دوونا و دوونکردنی ده فه کان، چاپخانه ی کارو، سلێمانی.
١٦. هه ئمه ت، له تیف (٢٠٢٠) دارستان هه میشه چاوه روانی گه رانه وه ی بالنده ونبۆکانیتی، چاپخانه ی کارو، سلێمانی.
- عه ره بی:**
١٧. ابراهیم، زکریا (١٩٧٠)، مشکلات فلسفیه (مشکله الحب)، طبعه الثانیه، دارللمصر للطباعه، القا هره.
١٨. الحفنی، عبد المنعم (٢٠٠٢)، الموسوعه النفسیه الجنسیه، طبعه الثانیه، طبعه الرابعه، مکتبه مدبولی، قا هره.
١٩. سعید علوش، معجم المصطلحات الادبیه المعاصره، دار البیضاء، بیروت، ١٩٨٥.
٢٠. شمس الدین، سوزان کمال (٢٠٠٥)، المرأه فی شعر فوزی الأتروشی، رساله الماجستر، کلیه التربیه للعلوم الأنسانیه، جامعه صلاح الدین، آریبل.
٢١. نظیمی، فارس کمال (٢٠٠٧)، الحب الرومانسی بین فلسفه و علم النفس، دار آراس للطباعه والنشر، آریبل.
- فارسی:**
٢٣. <https://abadis.ir/entofa/the> / بهرواری سهردان ٢/١١/٢٠٢٢.
٢٤. یزدانی، زینب (١٣٧٨)، زن در شعر فارسی (دیروز، امروز)، چاپ دوم، چاپخانه رامین، تهران.
- ئینگلیزی:**
٢٥. <https://www.dictionary.com/browse/theme> بهرواری سهردان، ٢٠/١١/٢٠٢٢.
٢٦. Wachsberger, Katie (2019) breaking the taboo: Arabic erotic literature. The van leer Jerusalem instate.